

Tři podmínky

Když jsem se poprvé před 12 lety v praxi setkal s termínem podmíněného propuštění, připadalo mi jasné a přehledné. Prvotrestaní, kteří měli „odsezenou“ polovinu trestu, od věznice dostali kladné hodnocení a měli potvrzení o práci a bydlení, chodili domů automaticky. Prakticky se moc neřešila spáchaná trestná činnost, způsob nástupu do vězení, detailněji práce, bydlení, dluhy nebo budoucí život. Žádost napsaná obecným způsobem, kladné hodnocení věznice a doklad o práci a bydlení zkrátka bohatě stačily. Ve vězení se odsouzený musel řádně chovat, což znamenalo nevybočovat ani vlevo, ani vpravo, nevyhledávat konflikty, zdravit, mít zastrkané tričko, ustlanou postel a plnit pokyny, které mu byly dány. Tehdy mi to připadalo v pořádku. Neviděl jsem na tom nic neobvyklého a divného. Postupně jsem ale začal zjišťovat, že ten navenek dobře fungující systém tak dobrý zase není. Scházela mu totiž jedna velice podstatná věc. Scházel mu jedinec. Ve většině případů totiž odsouzený nebyl na svůj život připravený. Netušil, co ho venku čeká. Podmíněné propuštění bral totiž pouze jako způsob zkrácení svého trestu.

U vícetrestaných už to bylo samozřejmě složitější. Zde neplatila poučka o prvotrestech. Naopak se spíše říkalo, že „víctrestí“ se ven nedostanou. Existovali samozřejmě soudci, kteří byli shovívaví a dávali i druhou šanci. Bylo ale jisté potřeba se mnohem lépe připravit a počítat s tím, že to napoprvé hned nevyjde. Již v té době fungovala „pépěčková turistika“. Odsouzení se snažili dostat tam, kde byl soudce nebo soudkyně, kteří tzv. pouštěli.

Pro odsouzené byl tento systém čitelný, věznice mohly s poměrně slušným výsledkem odhadnout výsledek jednání a s odsouzeným podle toho pracovat. Efektivita tohoto systému by ve vztahu ke snížení recidivy však jistě snesla jistou dávku oprávněné kritiky.

První změna přišla na konci roku 2012, kdy zákonodárci zavedli tzv. 1/3. Možnost požádat o podmíněné propuštění po vykonání již 1/3 uloženého trestu.

1/3 měla jasný důvod. Snížit přeplněnost českých věznic. To zcela jistě vyřešila mnohem lépe amnestie končícího prezidenta Klause. Logicky by se nabízel komentář, že amnestie na rozdíl od podmíněného propuštění měla dopad pouze krátkodobý a nepotřebný, protože se jednalo o plošné řešení a nikoliv o individuální posouzení podmínek jednotlivých odsouzených. Dalo by se s ním asi souhlasit. Ale jenom asi. Taková úvaha by totiž byla na místě ve chvíli, pokud by podmíněné propuštění bylo nastavené tak, jak se jeho postavení v celkové práci s odsouzeným předpokládá. Tedy jako resocializační prvek, krok k nápravě odsouzeného, změna pokračující v postpenitenciární péči. Takové bohužel PP ale velice často nebylo a není.

„Něco“ se stalo ještě v roce 2015. Chomutovský soud tehdy propustil za převzetí záruky motorkářského spolku exsenátora Alexandra Nováka. Kontroverzní osoba a kontroverzní přístup soudu. Tisk se rád a opakovaně tímto případem zabýval a povědomí o podmíněném propuštění dostalo další facku. I laikovi bylo jasné, že se to moc nepovedlo. Ostatně to ukázalo i další řešení této kauzy.

V posledních letech se podmíněné propuštění řídí pravidlem tří podmínek. „Z citovaných ustanovení vyplývá, že trestní zákoník požaduje pro případ podmíněného propuštění odsouzeného splnění tří podmínek.“ Stejně jako Okresní soud Plzeň – město takto definuje podmínky většina soudů. Tři podmínky. Nezní to nijak složitě. Délka vykonaného trestu, prokázání polepšení a vedení řádného života. Ostatně i tak to dříve opravdu fungovalo. Jen vedení řádného života spočívalo většinou v potvrzení bydlení a zaměstnání.

Hlavní rozdíl pravidla tří podmínek s předešlými léty je v tom, že padlo „pravidlo prvotrestů“. Být poprvé ve výkonu trestu, mít kladné hodnocení, bydlení a zaměstnání dneska již bohužel nestačí.

Objevila se tajemná formule vedení řádného života. To sice bylo v daném paragrafu již dávno předtím, ale až v posledních letech se začalo vedení řádného života stavět na pomyslný piedestal. Stalo se z něj často řešení a odpověď na všechny předložené důkazy.

Vraťme se ale k základům podmíněného propuštění. Základním problémem je zcela jistě přístup samotných odsouzených. Většina z nich se k podmíněnému propuštění staví pořád pouze jako k prostředku, který jim umožní zkrátit jejich trest. Neuvědomují si, že jde především o jejich budoucnost. O jejich život. Obvykle se na jednání připravují pouze pár týdnů před tím, než mohou žádost podat. Většinou skrze rodinu seženou příslib zaměstnání a bydlení a přepíše žádost, kterou jim dá některý ze spoluvězňů, a která často mnoho let koluje po jednotlivých věznicích. Žádost obsahuje výčet jejich odsouzení, která se snaží vypsát co nejpodrobněji. Číslo jednací, soud, který je odsoudil a datum, kdy k tomu došlo. Někteří doplní i nabytí právní moci. Pak přidají informace o pobytu ve vězení, kolik mají pochval, informace o tom, kde budou bydlet a kde pracovat. Na konci soud ujistí, že se poučili, trest na ně měl dopad, již nechtějí nikomu ubližovat a nikdy se již do vězení nechtějí vrátit. Mnozí jako svůj nejdůležitější důvod uvádí nemoc někoho z rodiny a ztrátu kontaktu s dětmi.

Není nutno takovou žádost komentovat. Je zcela logické, že nemůže být takový odsouzený propuštěn. Žádost, která ukazuje jeho postoj nejen k podmíněnému propuštění, ale samozřejmě i dalšímu životu, je špatná. Ukazuje pouze to, že odsouzený si ani neuvědomuje její podstatu. Není schopen se podívat na svůj život jinak, než jako „na svoji osobní tragédii“.

Důvodů je několik. Zprvu je to jistě obrovská nečitelnost institutu podmíněného propuštění. Jednak historická, jednak současná. Ať jde o jeho značné zjednodušení v dobách prvotrestů, tak o obecnou definici budoucího řádného života v dnešní době. Nelze určit, kdy přestali odsouzení podstatu podmíněného propuštění chápat a zvolili k němu velice laxní přístup. Obrovská rozdílnost v rozhodování soudů je druhým velkým problémem. U jednoho soudu zamítnutý odsouzený může být u jiného propuštěn s krátkou zkušební dobou. Problémem je jistě i nestabilní ukotvení institutu podmíněného propuštění v systematické práci s odsouzenými v době výkonu trestu.

Splnění tří podmínek je velmi obecnou definicí. Doposud totiž nikdo nespécifikoval třetí nutnou podmínku, tedy vedení řádného života. Dokud státní zástupci a soudy nebudou schopni svoji obavu z nevedení řádného života definovat tak, aby ji všichni pochopili, nedojde k žádné změně. Problém je ve vlastním obsahu pojmu vedení řádného života. Každý ho může vnímat jinak. Všichni se určitě shodneme na podmínce dodržování zákonů. Soudy a státní zástupci ale velice často předjímají, že spáchaná trestná činnost v minulosti vede automaticky k nejisté prognóze vedení řádného života. A jedinou oporou pro jejich názor je právě ona v minulosti páchaná trestná činnost. Opomíjí pak vše ostatní, co odsouzený předkládá. Jeho další život, průběh výkonu trestu, hodnocení věznice, absolvované programy, spolupráci s třetími stranami včetně PaMS nebo připojení se ředitele věznice. Často nechávají bez povšimnutí i vlastní iniciativu odsouzeného a vše, čím si prošel on sám a jak se na další život připravil. Takto nastavené podmíněné propuštění svoji funkci jistě neplní. Vidíme to v běžném životě velice často.

Vraťme se ale k odsouzenému. Na něm leží drtivá většina toho, co je pro úspěšné podmíněné propuštění nutné vykonat. A pokud si to uvědomí a bude podle toho i vést svůj výkon trestu, může se na svůj život připravit tak, jak je potřeba. Pak už záleží jen na svědomí státních zástupců a soudců, zda postupovali při své práci správně a profesionálně. Začít na sobě pracovat musí odsouzený okamžitě po nástupu do výkonu trestu. Respektive co nejdříve, jakmile si zvykne na život ve vězení. Začátkem všeho je uvědomění si toho, co provedl, a co bylo důvodem jeho selhání. Mnoho odsouzených tento fakt

zcela opomíjí a na přemýšlení o své vině rezignují. Nahrazují ho pouze vlastním trestem. *Byl jsem odsouzen – trest vykonávám – vyjádřil jsem lítost – povedu řádný život.* Takový přístup je samozřejmě nebezpečný. Ne ani tak z pohledu podmíněného propuštění, ale především z důvodu postoje odsouzeného ke svému vlastnímu životu a ke své budoucnosti. Odsouzený musí výkon trestu využít k tomu, aby přemýšlel o tom, co ho vedlo k činům, kterých se dopustil. Proč zvolil tu variantu, kterou zvolil. Proč se rozhodl krást, proč bral drogy, proč jezdil opilý, proč dělal podvody, proč neplatil alimony, proč se vyhýbal svým povinnostem.

Nestačí ale říci: „Byl jsem hloupý.“ Nestačí ani říct: „Kradl jsem, protože jsem neměl peníze.“ Je nutné si uvědomit, proč jsem peníze neměl. Protože jsem nepracoval? A jít ještě dál. Proč jsem nepracoval? Protože jsem byl lenivý? A proč jsem byl lenivý? „Protože takový jsem. Nebavilo mě pracovat a raději jsem se doma válel a užíval si pohody a klidu“. Pokud se dostanu až sem, tak mohu říct, že jsem se dostal k tomu správnému důvodu, proč jsem se dopustil trestné činnosti. Dostal jsem se do místa, kde potřebuji být. V takovém okamžiku už mohu začít sám se sebou něco dělat. A samozřejmě i přesvědčit někoho o tom, že jsem se změnil. „Ve vězení jsem začal pracovat. Musel jsem. Nejdříve jsem to bral jen jako povinnost. Za pár měsíců mě ale práce začala bavit. Chodil jsem do ní vlastně docela rád. Neležel jsem jen na posteli. Potkal jsem se s novými lidmi, byl za mnou vidět nějaký výsledek. Za moji práci mě začali vedoucí chválit. Začal jsem jí rozumět a vymýšlet, jak jí zlepšit. Udělal jsem si jiný systém a ušetřil čas. Vedoucí mě zase pochválil. To jsem do té doby nikdy nezažil. Začal si mě někdo vážit. Dostal jsem první pochvalu. Za pár měsíců další, protože jsem udělal víc práce, než jsem musel. Pak přišla věc, ve kterou jsem vůbec nedoufal. Dostal jsem návrh na venkovní návštěvu. Byl jsem poprvé na sebe v životě pyšný, něco jsem dokázal. A někdo to dovedl ocenit.“

Na základě takového postoje a vyjádření člověka už můžeme říct, že se sebou něco pozitivního a potřebného vykonal. Že si uvědomil důvod svých dřívějších problémů a našel jejich řešení. Řešení správné a logické. Řešení, které po dobu svého vězení dokázal také použít. Sám na sobě. Na svém životě.

Pokud se odsouzený vydá tímto směrem, je nutné, aby soud jeho snahu opravdu objektivně zvážil a posoudil. Nemůže jeho postoj jednoduše přejít a okomentovat nevedením řádného života. Pokud se soud totiž takto ke snaze odsouzeného a jeho životě ve vězení postaví, může jeho další osobní aktivitu značně utlumit. Může mu vzít jeho odhodlání a energii, kterou do svého dalšího života chce vložit a především musí vložit, protože návrat z vězení na svobodu je složitý a náročný. A to je velice nebezpečné. Ztráta motivace je totiž to, co jakékoliv snahy o nápravu často zničí. A nejen na straně odsouzených, ale i na straně pracovníků věznic.

Motivace se nemůže samozřejmě skrývat pod jedním výrokem odsouzeného nebo jedním jeho činem, který vykonal. Musí být obsažena ve všem, co odsouzený ve výkonu trestu provedl a čím si prošel. Ve všem, co prožil. Musí být vidět v jeho běžných povinnostech a v tom, co dělá navíc. Musí být vidět v jeho osobních a rodinných vztazích. Musí být vidět v jeho aktivitách a přípravě na nový život. Musí být vidět v jeho přípravě na podmíněné propuštění. V jeho žádosti, v jeho vystupování u soudu, v důkazech, které předkládá. Musí být součástí jeho přemýšlení a jeho názorů. Bez motivace totiž není náprava. A bez nápravy není tolik potřebná motivace. Motivace do dalšího života, motivace pro další odsouzené, že to má cenu. Motivace pro zaměstnance věznic, že to vše má smysl.

Institut podmíněného propuštění, který nedovede objektivně posoudit snahu a výkony odsouzeného, se tak může stát nechtěným motorem další recidivy. To jistě není zájmem nikoho. Podmíněné propuštění je nutné vnímat jako prostředek, jako faktor, který může mnohé ovlivnit. Je nutné ho

využívat a nenechávat být jen zněním paragrafu a citací obecných formulací. Podmíněné propuštění je pro odsouzené výzva, velká zkouška, možnost a bezbřehá motivace. Samotní odsouzení však nemohou udělat víc, než zvládnou. Nemohou udělat víc, než je možné. Svoji částí musí přispět i věznice, státní zástupci a soudy. Vědí však, jak na to?